

İKTİSAT VE MALİYE

HARP SONU ANAYASALARINDA SOSYAL HAKLAR

GİRİŞ

Doç. Dr. Cahit TALAS

İkinci Dünya Harbinden sonraki devre içinde birçok memleketler, bu arada iktisaden geri kalmış, az gelişmiş memleketler de dahil, emeğin himayesine hususî bir ehemmiyet vermişler, iktisadî gelişmenin ve kalkınmanın tek hedefinin herkeş için kabule şayan bir hayat seviyesi temin etmekte olacağı prensibini benimsiyerek millî gelirin dağılışı hadisesine muhtelif sosyal politika tedbirleri vasıtasıyla geniş ölçüde müdahale etmekten çekinmemişlerdir.

Şüphesiz bu gelişmenin muhtelif sebepleri vardır. Bunları esas itibarıyla birkaç ana nokta etrafında toplamak mümkündür.

Modern harpler sosyal politikanın gelişmesinde, her tarafta kabul edilmesinde, daha şamil bir karakter iktisap etmesinde hususiyle müessir olmuşlardır. Bu, devrimizin paradokslarından biridir. Birinci ve İkinci Dünya Harplerinden sonra birçok memleketlerin sosyal politika alanında kaydettikleri ilerlemeler bu olayı açık bir şekilde teyit edecek bir vuzuh ve derinlik iktisap etmiştir.

Modern harpler umumiyetle malzeme harpleridir. Bu keyfiyet emeğin istihsal içindeki rolünün daha bariz bir şekilde anlaşılmasına geniş ölçüde yardım etmiştir. Keyfiyet ve kemiyet itibarıyla kifayetli bir işgücüne malik olmaksızın sermaye ve diğer faktörler istihsalin yeter derecede artmasını imkân dahiline sokamazlar. Bu durum memleketlerin bakalalarının bahis konusu olduğu son iki dünya harbinde işgücünden çok daha müessir ve geniş ölçüde istifade olunmasını zarurî kılmış ve işgücünden daha çok fedakârlık ve gayret istemesini intaç ederek mukabilinde ona daha müreffeh, yaşamaya daha lâayık bir hayat vadedilmiştir. Bu vait birçok memleketlerde harp sonunda tatbikata intikal etmiştir.

Modern harpler memleketlerin siyasî rejimlerinin bünyelerinde de derin değişiklikler vücûda getirmişlerdir. Demokrasi prensipleri gittikçe daha geniş ülkelere ve bölgelere yayılmış ve benimsenmiştir. Bu keyfiyet büyük kütlelerin, işçilerin memleketlerin siyasî, iktisadî ve içtimâî hayatlarında gittikçe daha müessir bir unsur olmalarını sağlamıştır.

Demokratik rejimler sosyal politikaların gelişmesine en müsait bir bünyeye maliktirler. Dünya sosyal politikasının tarihi tetkik olunduğu zaman bu olay açık bir şekilde görülür. Nerede demokrasi daha çok gelişme ve yayılma göstermişse orada sosyal politika müesseriyyet ve vüsat kazanmış, millî gelir daha âdil bir şekilde dağılmış, halkın muhtelif sınıfları arasındaki hayat seviyesi farkı azalma temayülü göstermiştir. Sosyal politika demokratik hürriyetlere müvazi olarak inkişaf etmiştir.

Birinci ve ikinci dünya harpleri arasındaki devre içinde işçilerin teşkilâtlanma, sendikalar halinde iktisadî ve içtimaî menfaatlerini koruma faaliyetlerinin çok kesifleşmesi hadisesine şahit olunmuştur. Sendikalar bir taraftan millî hudutlar içinde kurulup büyürken, faaliyetleri kısa bir zaman içinde milletlerarası bir veçhe ve vüsat almıştır. İşçi sınıfının entellektüel seviyesinin yükselmesi, sendikaların ekonomik ve sosyal alanda söz ve görüş sahibi olabilmelerini mümkün kılmıştır.

Sendika hürriyeti ve sendikaların hürriyet içinde inkişafı memleketlerin siyasî rejimlerine sıkı bir surette bağlıdır. Yalnız demokratik rejimler hür ve bağımsız sendikaların kurulup inkişafına imkân verirler. Şu halde sosyal politikanın ilerlemesinde hükümetler, parlamenter ve nihayet umumî efkâr nezdindeki müdahaleleri ile müessir olan bu faktör bundan önce işaret ettiğimiz faktöre bağlı olarak mülâhaza olunmalıdır.

Zamanımızda fikirler çok daha çabuk bir şekilde yayılmak imkânlarına kavuşmuşlardır. İnsanlar birbirleriyle daha yakından, daha kolay ve sık sık temas edebilmektedirler. İki Dünya Harbi arasındaki teknik ilerleme ve 1939 - 45 harbinden sonra bu ilerlemenin hızla devam etmesi dünyamızı adeta küçültmüştür. Bilhassa ikinci dünya harbinden önce ve sonra kurulan milletlerarası müesseselerin muayyen fikirlerin yayılmasında, yerleşmesinde, kabul edilmesinde müessir olduklarını da belirtmek yerinde olacaktır.

İşte bu faktörler ve bunların yanında sosyalist doktrinin de derin tesirleri İkinci Dünya Harbinden sonra doğmuş olan anayasalar içinde birçok sosyal hak ve hürriyetlerin yer almasını mucip olmuştur. Aşağıda bu hak ve hürriyetlerden başlıcalarının yeni anayasalar muvacehesinde gözden geçirilecektir.

I. İş Hakkı

Çalışma arzusunda ve kabiliyetinde olup ta işsiz kalmak ve çalışmayal ve ekonomik tesirler bırakan bir hadisedir. Bilhassa ecir vaziyetinde imkânını bulamamak insan ve cemiyet hayatı üzerinde derin manevî, sos-

bulunan, yani başka birinin işinde bir ücret mukabilinde çalışan kimse-lerin işsiz kalmalarının neticeleri her bakımdan daha vahimdir. Ancak çalıştığı takdirde kendisinin ve ailesinin geçim imkân ve vasıtalarını sağ-layan işçi için çalışma hakkı yaşama hakkının bir devamı mahiyetinde-dir. Sinaî İnkilâbın gelişmesini müteakip kütle halinde umumî işsizliğe münce olan ekonomik krizler, işçilerin çalışmayı, işi bir hak olarak talep et-melerinin ana sebebidir. Filhakika proleterleşmiş büyük işçi kütleleri-nin sık denebilecek şekilde tekerrür eden umumî ekonomik krizler ne-ticesinde işsiz kalarak kendi hallerine terkedilişleri her bakımdan kabulü güç bir hadisedir. Ve böyle bir hal bugünkü cemiyetlerimizin anlayışı i-çinde «sosyal bir skandal» dır.

Fakat gerek doktrinde gerek tatbikî hayatta çalışma hakkının kısmen olsun tanınması kolay olmamıştır. Ekonomik ve sosyal nizama Devletin her türlü müdahalesini rededen liberal doktrinin, çalışma hakkının Dev-let müdahalesi ve mevzuatla garanti altına alınmasını iltizam etmesi bek-lenmezdi. Zira böyle bir hakkın kabulü, doktrinin ana prensipleri ile tezat teşkil ederdi. Doktrinde çalışma hakkının bir dâva olarak kabulü sosya-lizm ile beraber doğmuştur, denilebilir. Bilhassa Fransa'da 1830 yılından itibaren sosyalist doktrine taraftar ve bu doktrini müdafaa edenler, ça-lışma hakkının kabul edilmesini yani çalışmak istiyen ve çalışmak kabi-liyetinde olan herkese Devletin bir ücret mukabilinde iş temin etme veci-besini taahhüt etmesini talep eylemişlerdir. Proudhon, Considérant ve Louis Blanc'ı çalışma hakkının tanınmasını talep ve müdafaa eden sos-yalist doktrinciler arasında hususiyle zirkeylemek lâzımdır. Proudhon'a göre hangi meslek ve sanattan olursa olsun her vatandaşın bir ücret mu-kabilinde devamlı olarak bir işte çalışmaya hakkı vardır. Ücret keyfî ve tesadüfî olarak değil, ücretlerin halihazır normal seviyesine göre tesbit olunacaktır. V. Considérant çalışma hakkında mülkiyet hakkının bir mu-kabilin olarak görmektedir. (1).

1848 İhtilâllerinin başlıca liderlerinden olan Louis Blanc ve arkadaş-ları çalışma hakkının tanınmasını başlıca gaye edinmişlerdi. İhtilâlden sonra teşekkül eden muvakkat hükümet Louis Blanc'ın kaleme aldığı şu kararnameyi neşreylemekteydi: «Muvakkat hükümet, işçinin geçimini, işçiye iş temin ederek garanti eylemeyi tahhüt etmektedir. Hükümet bü-tün vatandaşlara iş sağlamayı taahhüt eder. Hükümet çalışmalarının se-meresinden istifade eylemek için işçilerin kendi aralarında birleşmeleri lâzım geldiğini kabul eylemektedir (2). Fransız mevzuatında bu suretle

(1) Bk. Yusuf Yücebilgin: La rénumération moderne du salariat, Lausanne 1950 S. 34

(2) Pierre Lavigne: Le travail dans les constitutions françaises, Paris, 1948, s. 180

1848 tarihinde geçmiş bulunan «İş garantisi» nin hakikî hayatta intikali mümkün olmadı ve Louis Blanc'ın muvakkat hükümetten çekilmesinden ve II. ci İmpratorluktan sonra çalışma hakkı yalnız doktrinde kaldı ve işçiler için ancak muhtelif şekiller altında sosyal yardım derpiş olundu. Bilhassa liberal dotrin çalışma hakkı yerine merhamet ve yardımlaşmaya dayanan ve hiç bir zaman bir hak olarak telâkki edilmeyen müesseseleri tercih eyledi. Fakat büyük ekonomik kirizlerin neticeleri karşısında bu müesseselerin kifayetsizliği çok çabuk anlaşıldı. Ve çalışma hakkının yerine kaim olmak üzere XIX cu yüz yılın sonlarından itibaren sosyal sigortaların gelişmesine şahit olmaktayız. İkinci Dünya Harbinden sonra ise bir taraftan kütle halinde umumî işsizliği önlemek için tam çalıştırma politikası hükümetlerin ve milletlerarası müesseselerin başlıca meşgalelerinden birini teşkil ederken diğer tarafında sosyal sigortalardan sosyal güvenlik sistemlerine doğru süratli bir gelişme müşâhede ediyoruz.

Bugün ileri medenî cemiyetlerde çalışma hakkının sağlanması tam çalıştırma politikalarının kabulü şeklinde tezahür etmektedir. Tam çalıştırma politikası gayeye varmakta güçlüklerle maruz kaldığı zaman sosyal güvenlik sistemlerinin müdahalesini görmekteyiz.

Çalışma hakkı İkinci Dünya Harbi sonu anayasalarının bir kısmı içinde sarıh olarak yer almış bulunmaktadır. 27 Ekim, 1946 tarihli Fransa Cumhuriyeti Anayasası Başlangıç kısmında «Herkes çalışmak ödevinde olup bir işe sahip olmak hakkına maliktir. Hiç kimse menşei, fikirleri veya inanışları yüzünden çalışmasında veya işinde zararlandırılmaz» hükmünü vazetmiştir. İtalya Cumhuriyetinin 22 Aralık 1947 tarihli Anayasasının 4. cü maddesi, «Cumhuriyet bütün vatandaşlara iş hakkı tanır ve bu hakkı filiyata çıkaracak şartları hazırlar.

Her vatandaş bizzat kendi imkân ve intihabına göre, cemiyetin maddî ve manevî gelişmesine yardım edecek bir faaliyette bulunmaya veya bir vazife görmeğe mecburdur» prensibini koymuştur. Çalışma hakkı ile ilgili olarak İsrail Devletinin Anayasasında şu hükümü görüyoruz: «Herkesin çalışma hakkı vardır. İsrail Devleti hiç bir fark gözetmeden bütün vatandaşlara insanca bir hayat standardı temin eder..» 16 Temmuz 1945 tarihli İspanya Anayasasının 24. cü maddesi, «bütün İspanyolların çalışmak ve sosyal bakımdan faydalı bir faaliyette bulunmak haklarıdır» hükmünü koymaktadır. Tamamıyla çalışma hakkına tekabül etmemekle beraber Hind Anayasasında şu hükme tesadüf ediyoruz. «Devlet, kendi imkânları ve iktisadî gelişmenin hudutları dahilinde işsizlik, ihtiyarlık, hastalık, sakatlık, vesair felâket hallerinde çalışma, eğitim ve sosyal yardım görme haklarını temin için müessir tedbirler alır». 23 Kasım 1945 tarihli Bolivya Anayasasında çalışma hakkını da kavramakta olan şu u-

mumî ve ana prensip mevcuttur: «İktisadî rejim bütün sakinlere insanca bir hayat sağlamaya gayret eden sosyal adaletin temel prensiplerini ihtiva eder». 24 Eylül 1946 tarihli Brezilya Anayasasının 45. ci maddesine eklenmiş olan müstakil bir paragraf, «herkese insanca bir yaşama sağlayacak bir iş temin edilir. Çalışma sosyal bir vecibedir» hükmünü vazetmektedir.

II — Toplanma ve Dernek Kurma hakkı

Bugün insanların tabii haklarından sayılan toplanma ve dernek kurma hakkı ve hürriyeti İkinci Dünya Harbinde önceki anayasalar içinde de yer almıştı. Bu hak ve hürriyet işçiler bakımından koalisyon ve meslekî teşekküller, başka bir ifade ile sendika kurma hak ve hürriyeti olarak kendini göstermektedir.

Demokrasi prensiplerini benimsemiş birçok memleketlerde sendika kurma hak ve hürriyeti fertlerin diğer hak ve hürriyetleri gibi anayasalarla teminat altına alınmıştır. Anayasalarla sendika kurma hak ve hürriyetinin garanti edilmesi evvelâ teşriî kuvvetin keyfî kareketini önlemekte, bu hak ve hürriyete mutlak olarak riayet ve hürmeti icrâ kuvvetine emretmekte ve nihayet bu hak ve hürriyetlerden bütün sosyal kategoriler eşit şartlar içinde faydalanmaktadırlar.

Fransa Cumhuriyeti Anayasası, Başlangıcında, 1789 tarihli haklar demecinde yazılı insan ve vatandaş hak ve hürriyetleri ile Cumhuriyet kanunlarınca tanınmış bulunan ana prensipleri teyit ettiğini beyan ettikten sonra «her kişi haklarını ve menfaatlarını sendika faaliyetiyle savunabilir ve dilediği sandıkaya katılabilir» prensibini koymuştur. 23 Mayıs 1949 tarihli Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası «Çalışma ve iktisat şartlarını muhafaza veya geliştirmek için birlikler kurmak hakkı herkese ve bütün mesleklerle tanınır. Bu hakkı tahdit gayesi güdebilecek veya kullanılmasına engel olabilecek sözleşmeler batıldır ve bu amaca erişmek için alınacak tedbirler kanuna aykırıdır» prensibini kabul etmiştir. Diğer taraftan «bütün Almanlar haber vermek ve müsaade almaksızın sükün içinde ve silâhsız olarak toplanmak hakkına sahiptirler. Açık havada vuku bulacak toplantılar bakımından bu hak bir kanunla veya bir kanuna istinaden tahdit edilebilir (M8). İtalya Anayasası 17 ve 18 ci maddelerinde toplanma ve dernek kurma hürriyeti ile alâkalı prensipleri ihtiva etmektedir. 17. ci maddeye göre,» vatandaşların sükün içinde ve silâhsız olarak toplanmağa hakları vardır.

Toplantılar için (bu toplantılar halka açık mahallerde yapılırsa dahi) önceden haber vermeğe lüzüm yoktur.

Umumî mahallerde yapılacak toplantılar için resmî makamlara önceden haber vermek lâzımdır, bu makamlar yalnız ciddî güvenlik ve kamu selâmeti sebepleri dolayısıyla bu toplantıları menedebilirler» 18. ci maddeye göre ise, «Ceza kanunlarının fertlere menetmediği maksatlar için, vatandaşların, müsaade almaksızın, serbestce dernekler kurmağa hakları vardır. Bunun yanında Anayasa sendika kurma hakkını da sarîh olarak tanımıştır. 39. cu maddeye göre «sendika kurmak serbesttir. Sendikalara kanunda tesbit edilen hükümler dahilinde, mahallî veya merkezî makamlarda tescillerini yaptırmaktan başka bir vecibe yüklenmez Tescil için sendika statülerini demokratik esasa dayanan bir iş nizamî koymuş olmaları şarttır. Vatandaşlara, «barışçı gayelerle ve silâhsız olarak toplanmak; dernekler veya birlikler kurmak» hakkını tanımaktadır İsrail Anayasası 23. cü maddesinde «İşçilerin Sendikalar kurmak» hak ve hürriyetini tanımıştır. 1952 tarihli Yunanistan Anayasası 10. cu maddesinde, «Yunanlıların barışçı gayelerle ve silâhsız olarak toplanma hakları vardır. Polis ancak umumî toplantılarda hazır bulunabilir. Açık Hava toplantılarında, kamu güvenliğine derhal vuku bulacak bir tehlike mevcut olduğu takdirde bu toplantılar yasak edilebilir» hükmü vazedmiştir. 11. ci maddede ise, «Yunanlıların, devlet kanunlarına uygun olarak dernek kurmak hakları vardır; mamafih sözü geçen kanunlar bu hakkı hiç bir halde hükümetin mukaddem iznine tâbi kılmıyacaktır. Bir dernek kanunu ihlâl ettiğinden dolayı ancak muhakeme kararıyla feshedilebilir. Memurların ve yarı resmî daire ve teşekküller müstahdemlerinin dernek kurma hakları kanunla bazı tahditlere tâbi kılınabilir» prensiplerini kabul etmiştir. Burma Anayasasının 17. ci maddesi, «Kanuna, kamu düzenine ve ahlâka tabi olunmak şartıyla, vatandaşların barışçı gayelerle ve silâhsız olarak toplanma ve ortaklık ve dernek kurma hakkını» tanımaktadır. Brezilya Anayasası 141. ci maddesinin 11 numaralı paragrafı şu hükmü koymuştur. «Herkes kamu düzeninin sağlanması hali müstesna polis tarafından hiç bir müdahaleye maruz bırakılmaksızın silâhsız olarak toplanabilir. Kamu düzenini gözönünde tutan polis, toplantı yerini tesbit edebilir. Ancak toplantıya mani olamaz veya imkânsız hale sokamaz». Aynı maddenin 12 numaralı paragrafı ise, «meşru sebepler ile dernek kurma hakkı temin edilmiştir. Adlî bir hüküm olmaksızın hiç bir dernek mecburen fesolunamaz» hükmünü ihtiva etmektedir. 10 Temmuz 1953 tarihli Suriye Anayasasının 15 ve 16. cı maddeleri toplanma ve dernek kurma haklarını kabul etmiştir. Bu maddelere göre, «Suriyeliler kanun sınırları dahilinde ve silâhsız olarak toplanabilirler ve sükunetle tezahürlerde bulunabilirler. Suriyelilerin ortaklık kurmak ve bunlara iştirak etmek hakları vardır, tâki bu ortaklıkların amaçları kanunen yasak edilmiş olmasın.

Kanun ortaklıkların kurulmasında idarî mercilere bilgi verilirken ve bunların malî durumları kontrol edilirken takip edilecek usulu düzenler.»

III — Sosyal Güvenlik Hakkı

İkinci Dünya Harbi arasında ve bilhassa ikinci dünya harbinden sonra sosyal politika sahasında sosyal güvenlik kadar üzerinde durulan ve o derecede süratle gelişen bir müessese mevcut olmamıştır. Bu keyfiyet İkinci dünya harbi sonunda tedvin edilen anayasalar içinde de makesini bulmuş ve bu anayasalar sosyal güvenliği bir vatandaş hakkı olarak benimsemişlerdir. Belli başlı harp sonu anayasalarının sosyal güvenlikle ilgili prensiplerini belirtmeden önce sosyal güvenlik anlamı hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Sosyal güvenlik nedir ve nasıl doğmuştur? Sosyal güvenlik bir memleket halkının işçi ve işveren farkı gözetmeksizin halini ve yarınını garanti altına alan şamil bir sosyal sigorta sistemidir. Başka bir tabirle sosyal güvenlik herhangi bir meslekî veya sosyal risk yüzünden geliri veya kazancı inkıta uğramış kimselerin, başkasının (fert veya Devlet) yardımına müracaata lüzum bırakmaksızın geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistem telâkki edilmektedir. Fransa Devlet Şurası Üyelerinden Bay P. Laroque'un dediği gibi "bu şekilde tarif edilen sosyal güvenlik geniş bir şümulü haizdir. Sosyal güvenlik fikri... Sosyal sigorta - fikri ni çok aşmaktadır. Zaten bu iki fikir aynı plân üzerinde bulunmamaktadır. Sosyal güvenlik bir gaye, sosyal sigortalar ise bu gayeyi elde etmeğe yarayan vasıtalarından biridir (3).

Fakat bugün çok defa sosyal güvenlik tâbiri sosyal sigorta yerine kullanılmaktadır. Tam ve hattâ kısmî bir sosyal güvenlik sistemi birçok memleketlerde henüz kurulmamış olduğu halde mevcut sosyal sigortalar sosyal güvenlik adı altında tetkik edilmektedir. Şüphesiz bilinerek ihtiyar edilen bu zuhul bütün sosyal sigorta sistemlerinin hemen her memlekette şümul ve tatbik sahalarını genişleterek sosyal güvenlik sistemine doğru ilerlemesinden ileri gelmektedir. Hal böyle olmakla beraber sosyal sigortaları sosyal güvenlikten ayırmak lâzımdır. Evvelâ şu farka işaret edelim. Bilindiği üzere sosyal sigortalar esas itibariyle işçilere ve bazı hallerde ve memleketlerde işçilerin mahdud bir zümresinde tatbik olunur. Sosyal güvenlik bir memleket içinde yaşamakta olan halkî şümul sahasına almaktadır. Sosyal güvenlik bir tam çalıştırma, umumî sağlık ve millî gelirin yeniden tevzii politikasını tazamun eylediğine göre böyle bir sistem içinde tabiatıyla yalnız bazı işçi kategorilerinin maruz kalacak-

(3) Pierre Laroque: De l'assurance sociale à la sécurité sociale adlı makale, *Révue internationale du travail*, Haziran 1948 No. 6, Genève.

ları risklerle hudutlanmış bir tam çalıştırma, sağlık ve gelirlerin tevzii politikası bahis mevzuu olmamaktadır. Diğer taraftan sosyal güvenlik bir bütündür. Sosyal sigortalar gibi ayrı ayrı kurulmuş, ayrı prensip ve tekniğe göre işleyen ve biri diğerinin tatbik ve neticesi ile ilgilenmiyen bir yekûn değildir. Sosyal sigortalar sosyal güvenliğin bir bütün olarak karşılayacağı riskleri ayrı ayrı ele almakta ve yardımlar ödenen primlere göre tahavvül etmektedir. Halbuki sosyal güvenlikte her şahsın bakmakla mükellef olduğu kimselerde göz önünde tutularak asgarî geçim yardımı tesbit edilmektedir. Bu yardımın ödenen ve bazı hallerde hiç ödenmemiş olan primlerle mütenasip olması bahis mevzuu değildir. Nihayet diğer bir fark olarak şunu da ilâve edebiliriz. Sosyal sigortaların finansmanı işçi ve işverenden alınan primler ve devletin yaptığı yardımlar üzerine istinat eylemektedir. Halbuki sosyal güvenlik bütün bir memleket halkını ilgilendirdiğine göre artık primler veya devlet iştirakleri bahis konusu olmamaktadır. Diğer taraftan sosyal güvenlik bir bütündür. Sosyal güvenlik gibi ayrı ayrı kurulmuş ayrı prensip ve tekniğe göre işliyen ve biri diğerinin tatbik ve neticesi ile ilgilenmiyen bir yekûn değildir. Sosyal sigortalar, sosyal güvenliğin bir bütün olarak karşılayacağı riskleri ayrı ayrı ele almakta ve yardımlar ödenen primlere göre tahavvül etmektedir. Halbuki sosyal güvenlikte her şahsın bakmakla mükellef olduğu kimseler de gözönünde tutularak asgarî geçim yardımı tesbit edilmektedir. Bu yardımın ödenen ve bazı hallerde hiç ödenmemiş olan primlerle mütenasip olması bahis mevzuu değildir. Nihayet diğer bir fark olarak şunu da ilâve edebiliriz. Sosyal sigortaların finansmanı işçi ve işverenden alınan primler ve devletin yaptığı yardımlar üzerine istinat eylemektedir. Halbuki sosyal güvenlik bütün bir memleket halkını ilgilendirdiğine göre artık primler veya Devlet iştirakleri bahis konusu olmamakta, ortaya herkesin gelirine göre ödediği ve hakiki manasıyla bir vergi çıkmaktadır. Bu takdirde sosyal güvenliğin refahı memleketin umumî ekonomik refahına bağlı kalacaktır. Zira sosyal güvenliğin getireceği yüklere tahammül edecek memleketin umumî ekonomisidir. Sosyal güvenlik tabirinin uzun bir mazisi yoktur. Bay P. Laroqué'a göre 1935 yılında Birleşik devletlerde Kongre tarafından kabul edilmiş olan "Social Security" adlı kanunla sosyal güvenlik tabiri ilk defa kullanılmış, bilâhare W. Beveridge tabire hakikî manasını meşhur Raporu ile vermiştir. Daha sonra 1944 yılında Filâdelfiya'da toplanan Milletlerarası Çalışma Konferansı sosyal güvenlik tabirini geniş ölçüde kullanmıştır.

Bu izahattan sonra şimdi anayasalardaki hükümleri belirtmeğe çalışalım.

Federal Almanya Anayasasında sosyal güvenlik sarıh olarak yer almamıştır. İlk sosyal sigortaların vatani olan Almanya'da sosyal Güvenlik normal kanunlara mevzu teşkil etmektedir.

Fransa Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıcında, sosyal güvenlik ile alakâlı olarak şu ana prensiplerin kabul edilmiş olduğunu görüyoruz. "Millet ferde ve aileye gelişmeleri için lüzumlu şartları temineder.

Herkese ve bilhassa çocuğa, anaya ve yaşlı işçilerin sağlıklarını himayeyi, maddî güvenliği, dinlenme ve eğlenmelerini sağlar. Yaşı, bedenî veya aklî durumu, iktisadî vaziyeti sebebiyle çalışmayacak halde bulunan her insan, toplumdun münasip yaşama imkânları elde etmek hakkına sahiptir."

Sosyal haklara geniş bir yer ayırmış bulunan İtalya Cumhuriyeti Anayasasında sosyal güvenlik ile ilgili haklar 38. ci madde içinde ortaya konmuştur. Bu maddeye göre, "Çalışmıyacak durumda olan ve yaşamak için azamî imkânlardan mahrum bulunan her vatandaşın bakılmağa ve içtimaî yardım görmeğe hakkı vardır.

İşçilerin kaza, hastalık, malûliyet ve ihtiyarlık, elde olmıyarak maruz kaldıkları işsizlik hallerinde kendilerine, yaşama icaplarına uygun imkânların hazırlanması ve temin edilmesine hakları vardır.

İş yapamıyacak durumda olanların ve sakatların tahsil ve terbiye ve bir meslekte yetişmeğe hakları vardır.

Bu maddede gösterilen işlere, Devletin kurduğu veya yardım ettiği teşekkül ve organlar bakar».

Hind Anayasasının 41. ci maddesi, "Çalışma, Eğitim ve Sosyal yardım" başlığı altında sosyal güvenliğe ait bazı prensipleri ihtiva etmektedir. Bu maddeye göre, "Devlet kendi imkânları ve iktisadî gelişmenin hudutları dahilinde işsizlik, ihtiyarlık, sakatlık ve sair felâket hallerinde çalışma, eğitim ve sosyal yardım görme haklarını temin için müessir tedbirler alır."

İsrail Devleti Anayasası sosyal güvenlikle ilgili şu hükümleri ihtiva ediyor: "İsrail Devleti hiç bir fark gözetmeden bütün vatandaşlarına insanca bir hayat standardı ve hayat kazanmada âdil ve eşit imkân sağlamağa gayret eder. Makul ücretler, çalışma saatları ve şartları ve kaza, hastalık sakatlık, işsizlik, ihtiyarlık ve kendi elinde olmaksızın muhtaç hale düşme durumlarında devlet sigortaları derpiş eden kanunlar yapılır. İsrail Devletinin İktisadî düzeni sosyal adalet prensipleri üzerine istinat eder. Her vatandaşın millî gelirden adil bir paya ve sosyal güvenliğe hakkı vardır."

Burma Anayasası sosyal güvenlikle ilgili muhtelif prensipler ihtiva etmektedir. 33. cü madde ihtiyarlık, hastalık veya çalışma kudretini kaybetme halinde vatandaşın yardım görme hakkını tanımıştır. 36. madde, "Devlet halkın hayat standardının yükselmesini ve kamu sağlığının düzelmesini esaslı görevleri arasında mütalaâ eder" hükmünü koymuştur. Diğer taraftan 40. cü maddede şu hükmü muhtevîdir. "Devlet, sakatlanmış eski askerlere insanca bir hayat ve meslekî eğitim sağlar. Harp meydanında ölen askerlerin çocukları ve harp sonunda öksüz kalan çocuklar Devletin özel himayesi altına alınır."

Brezilya Anayasası da sosyal güvenliğe oldukça geniş bir yer vermiştir. 157. ci maddenin muhtelif paragrafları bu konu ile ilgili hükümleri ihtiva etmektedir. Bu madde işçilere yıllık ücretli izin, işsizlik, işçi ve hamile kadınlar için hastahane yatırmayı ve koruyucu tedaviyi ihtiva etmek üzere tıbbî ve sağlık yardım haklarını tanımakta, Devletin, işveren ve işçinin iştirak yoluyla analığın yararına ve ihtiyarlık, sakatlık, hastalık ve ölüme karşı olmak üzere bir sosyal güvenlik sisteminin tesisini derpiş etmekte ve işverenin iş kazalarına karşı sigorta tesis etmesi mecburiyetini vazetmektedir. Aynı maddenin müstakil bir paragrafı da fikir ve beden çalışmaları arasında yukarıdaki haklar bakımından bir fark gözetilmiyeceği prensibini tanımaktadır.

Suriye Cumhuriyeti Anayasası 22 ve 23. cü maddelerinde sosyal güvenlik haklarını tesbit etmiştir. Bu maddelere göre, "her vatandaşın, ailesi ile birlikte gerek doğrudan doğruya Devlet veya bu maksatla kurulacak teşekküller tarafından olağanüstü hallerde hastalık, yetimlik, ihtiyarlık ve gayri iradî işsizlik hallerinde tatmin edilmek hakkı vardır.

Bu amaca erişilmek üzere bir sosyal güvenlik sistemi tesis edilir. Devlet, teşekküller ve fertler gerekli (fon) ları sağlamak hususunda işbirliğinde bulunurlar."

IV. Eşit ücret hakkı

Eşit kıymette iş için ücret dâvası iki harp devresi arasında ve ikinci dünya harbinden sonra gittikçe ehemmiyet kazanmıştır. Bilhassa cinsiyet farkına dayanarak gözetilen ücret farkının gerekli tedbirlerle kaldırılması sık sık bahis konusu olmuştur ve olmaktadır. Eşit iş için eşit ücretten bugün genel olarak anlaşılman mana, cinsiyet ve milliyet farkı gözetilmeksizin muayyen bir işte aynı zaman ünitesi için eşit verimle çalışan bütün işçilere en geniş manasıyla eşit ücret ödenmesidir.

Şüphesiz aynı kıymette iş gören kadın ve erkek işçilere eşit ücret ödenmesinin prensipleri her şeyden önce kadın ve erkek işçileri eşit hak-

lara sahip kimseler olarak kabul etmeği tazammun eder. Cinsiyet farkına dayanarak ücret tefrikini yalnız sosyal adalet bakımından değil, aynı zamanda kadın işgücünün rasyonel bir şekilde istihdam edilebilmesi bakımından da bertaraf etmek gerekmektedir. Eşit kıymette iş için eşit ücret prensibi umumî efkâr ve hükümetler nezdinde gittikçe daha çok tasvibe mazhar olmaktadır. İkinci dünya harbinden sonra kabul olunan Anayasalarda bu prensibin oldukça geniş bir şekilde yer almış olduğunu görmekteyiz.

İtalya Cuhuriyet Anayasasının 57. ci maddesi şu hükmü ihtiva etmektedir. “İşçi kadının aynı hakları ve işin eşit olması halinde işçi erkeğe verilen aynı ücretleri almağa hakkı vardır”.

İsrail Anayasası eşit iş için eşit ücret prensibinden sarîh olarak bahsetmemektedir. Fakat bu anayasa “İsrail Devleti hiç bir fark gözetmeden bütün vatandaşlarına insanca bir hayat kazanmada adil ve eşit imkân sağlamaya gayreteder” hükmünü vazetmiştir. Bununla eşit iş için eşit ücret prensibinin kabul edilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Brezilya Anayasasının 157. ci maddesi, “yaş, cins milliyet veya medenî durum dolayısıyla aynı iş için ücret farklarını” menetmektedir. Burma Anayasasının 15. maddesi ise şu hükmü koymaktadır. “Kadınlar eşit bir iş için erkeklerin aldıkları ücretleri alırlar”.

Hind Anayasası “erkek ve kadınlara eşit iş için eşit ücret sağlanması” hakkını tanımıştır.

V. Asgarî Ücret

Ücret emeği ile geçinen insanların hayat standardını tayin eden ilk faktördür. Ücret seviyeleri bir çok ekonomik ve sosyal faktörlerin tesiri-ne tâbî olarak zaman ve mekân içinde değişirler. Esasen değişen ve çoğalan ihtiyaçlar karşısında ücretlerin seviyesine istikrar vermek ne mümkün ne de tavsiyeye şayandır. Zira ücret her zaman, işçiyi ve ailesini normal olarak geçindirecek miktarda olmalıdır. Bu sebepten dolaydır ki çok eski zamanlardan itibaren asgarî ücretlerin tesbiti düşünceler içinde yer almış ve zamanımızda bu fikrin tatbikatı geniş ölçüde yayılmıştır. Bugün umumiyetle asgarî ücret, her şeyden önce medenî bir cemiyet içinde yaşayan bir işçinin normal ihtiyaçlarının tatminini sağlayan bir ücret olarak mutalââ edilmektedir. Başka bir deyimle asgarî ücret işçiye ailesi ile birlikte yaşadığı cemiyet içinde kabule şayan bir hayat seviyesi temin eden ücrettir.

İtalya Cuhuriyeti Anayasası 36. ci maddesi ile işin kemiyeti ve

keyfiyeti ile mütenasip ve her hali kârda kendisine ve ailesine hür ve şerefli bir mevcudiyet sağlamağa yeter bir ücret almağa hakkı vardır» hükmünü koymuştur. Hind Anayasası,.. gerekli mevzuat veya iktisadî bir teşekkül veya herhangi sair vasıtalar ile tarım, sanayi veya sair alanlar işçilerinin hepsine asgarî ücret teminine çalışma ile Devleti görevlendirmiştir. İsrail Anayasası sarîh olarak asgarî ücret hakkından bahsetmemekle beraber “makul ücretler” temininde Devleti vazifeli kılmıştır. Brezilya Anayasası 157. ci maddesinin II numaralı paragrafında, «her bölgenin özelliğine göre işçinin ve ailesinin normal ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hesaplanan asgarî bir ücret” hakkını tanımıştır.

V. Normal Çalışma Müddetleri Hakkı

İşçi hareketlerinin tarihi tetkik olunduğu zaman genel olarak dört ana hak ve hürriyet için mücadele olunduğu görülür. Bunlar adil ücret, ve normal çalışma müddeti, sendika hak ve hürriyeti ve grev hakkıdır.

İnsanın çalışmaya tahsis edebileceği zaman bizzat tabiat tarafından tahdid edilmiştir. Bunun hududu insanların bedenî tákatları ve ihtiyaçlarıdır. İnsan ilk çağlarında müstahsil bir gayret ve emek sarfına muktedir değildir. Hayatın sonuna doğru, yani ihtiyarlıkta insan artık çalışmaz bir duruma gelir. Genç yaşlarda dahi devamlı olarak çalışamaz. Bazı zamanlar hastalıklar çalışmaya fasıla verir. Tabiat insanlardan muayyen zamanlarda çalışmaya ara verilmesini ister. Diğer taraftan insan gibi yaşamak ancak günün bütün saatlerinin fabrika, büro yahut tarlada geçmemesi herkese okumak görmek, düşünmek, kendini yetiştirmek için birkaç saatin kalması ile mümkündür. Bu sebepten ötürüdür ki günlük çalışma müddetlerinin tahdidi bir kısım memleketlerde ilk sosyal politika tedbirlerine mevzu teşkil etmiştir. İkinci dünya harbinden sonra tedvin edilmiş anayasaların bir kısmı çalışma müddetlerinin tahdidini ve normale ircağını bir hak olarak tanımıştır.

İtalya Anayasası 36. ci maddesinde, “bir günlük çalışmanın azamî haddi kanunla tesbit olunur” hükmü vardır. İsrail Anayasası 22. ci maddesinde bütün vatandaşlara “makul çalışma saatleri” hakkını tanımıştır. Hind Anayasası açık olarak günlük çalışma müddetlerinin tahdidinden bahsetmemekle beraber işçilere «insanca bir hayat seviyesi temin edecek çalışma şartı” hakkı diğer haklar arasında yer almaktadır ki bu çalışma şartları “arasında şüphesiz makul çalışma müddetleri de yer alır. Brezilya Anayasası 157. ci maddesinin V numaralı paragrafı, “kanunun tesbit edeceği haller ve şartlar dışında sekiz saati aşmayan gündelik çalışma” prensibini koymuştur.

VII. Ücretli izin hakkı

Ücretli yıllık izin hakkı için ileri sürülebilecek düşünceler çalışma müddetlerinin tahdidi konusunda söylenenlerden pek farklı değildir. İnsan müstahsil hayatına devam edebilmek için zaman zaman dinlenmek, enerjisini yeniden toplamak ihtiyacındadır.

İkinci dünya harbinden sonra tedvin edilen anayasalardan bir kaç ücretli yıllık izinlere, vatandaş hakları arasında yer vermiştir.

Brezilya Anayasası 57. ci maddesinin VII. ci bendinde işçilere "paralı senelik izin" hakkını tanımıştır. Burma Anayasası işçilere "dinlenme hakkı" tanımıştır. Bunun yıllık izin hakkını da muhtevi bulunduğunu kabul etmek mümkündür. Fransa Cumhuriyeti Anayasasının Dibaçesinde "Herkes dinlenme" hakkı tanınmıştır. İsrail Anayasası yıllık izin hakkından sarıh olarak bahsetmemiştir. Fakat yukarıda belirttiğimiz üzere bütün vatandaşların sosyal güvenlik hakkını tanımıştır. Sosyal güvenlik içinde yıllık ücretli izinlerin de mündemiç olduğu kabul edilmektedir. Binaenaleyh hususî bir şekilde tasrih olunmamış bulunmamakla beraber yıllık ücretli izinlerin bir hak olarak tanındığını kabul etmek mümkündür. İtalya Anayasası 36. ci maddesinde işçilere ücretli yıllık izin hakkını tanımıştır.

VIII. Kadın ve çocukların hususî himaye görme hakkı

Sinaî inkilâbın vücüt verdiği sosyal neticelerden biride kadın ve çocukların geniş ölçüde sinaî hayat içinde yer almaları ve yetişkin işçiler gibi anormal, yorucu, nesillerin bakasını tehlikeye koyan çalışma şartlarına tâbi tutulmalarıdır. Gerçi sinaî inkilâbtan önceki ekonomiler içinde de kadın ve çocukların istihsal faaliyetine katıldıkları bir vâkıadır. Fakat çocuk ve kadınların sinaî inkilâpla birlikte büyük fabrika çalışmalarına katılmaları onların bedenî takatlarının üstüne çıkarılmak suretile suiistimal edilmiştir. Bu suiistimal nesilleri bedenî ve manevî tereddiye sürüklemek tehlikesini doğurmuş, aile hayatını tecezziye doğru götürmüştür. Bu sebepten ötürüdür ki ilk sosyal kanunlar çocuk ve kadınların çalışma şartlarının tanzimine mevzu teşkil etmişlerdir. Harp sonu anayasalarının çoğu kadın ve çocukların hususî himayelerini derpiş eden prensipleri kabul etmişlerdir.

Fransa Cumhuriyeti Anayasası Başlangıç kısmınca "çocuk ve annenin hususî bir himaye görmek hakkını tanımıştır. İtalya Cumhuriyeti Anayasası 37. ci maddesinde kadın ve çocukların himayesi ve hakları bakımından şu hükümleri vazetmiştir. "İşçi kadının iş şartları kendi esas aile vazifesini görmeğe ve ana ve çocuğa özel bir imkân sağlamaya müsait olmalıdır.

Kanun, ücretli iş için asgarî bir yaş haddi tayin eder.

Cumhuriyet, çocukların çalışmasını özel hükümler ile korur ve işin muadeleti halinde ona aynı ücreti almak hakkını temin eder.».

İsrail Devletinin Anayasası bu konu ile ilgili olarak «çalışan analar ve çocuklar ve dullar ve öksüzler yararına özel koruyucu tedbirler alınmasını» derpiş etmektedir.

Hind Anayasası da çocuk ve kadınların çalışma şartları bakımından aşağıdaki prensipleri vazetmiştir. «Ondört yaşından aşağı çocuklar bir fabrikada veya madende veya herhangi tehlikeli bir işte çalıştırılmazlar». «Devlet âdil ve insanî çalışma şartları ve analığa yardım sağlamak üzere tedbirler alır».

Burma Anayasasında, kadın ve çocukların hususî himaye hakkı ile ilgili olarak aşağıdaki hükümleri görmekteyiz. «.... Devlet küçük çocukların suiistimal edilmemelerini ve iktisadî ihtiyaç dolayısıyla onların yaş ve kuvvetleri ile telifi kabil olmıyan işleri kabule mecbur bırakılmamalarını temin eder».

Brezilya Anayasası ise çocuk ve kadınların kimaye hakkına dair şu hükümleri ihtiva etmektedir: «Aşağıda sayılan hallerde kanunun koyduğu şartlara ve yetkili yargıcın kabul ettiği istisnalara riayet olunmak üzere ondört yaşından aşağı küçükler için iş yasağı, gayri sıhhî sanayilerde kadınlar ve onsekiz yaşından küçüklerin geceleri çalışma yasağı; kadının, işine ve ücretine zarar gelmeksizin çocuk doğmadan önce ve sonra istirahat hakkı».

IX. Ailenin Himayesi

Herkesin bildiği bir hakikattır ki aile bir cemiyetin temelidir. Bu sebepten ötürüdür ki gerek eski gerek yeni anayasalar ailelerin himayesine hususî bir ehemmiyet atfetmişler ve onun korunması için geniş hükümler sevk etmişlerdir.

Federal Almanya Anayasası ailenin himayesi ile ilgili olarak şu hükümleri ihtiva ediyor: «Evlilik ve aile Devletin özel himayesi altındadır. Ana ve Babanın çocuklarını yetiştirmeleri ve eğitime tâbi tutmaları onların tâbii haklarını ve üstün görevlerini teşkil eder. Devlet bu görevi nasıl yerine getirdiklerine nezaret eder. Eğitim ile görevleri olanların iradesi hilâfına çocukların ailelerinden ayrılması ancak bir kanun hükmü ile ve eğitim ile görevli olanların bu görevlerini yerine getirmemeleri ve diğer sebepler ile çocukların gerekli ihtimamdan mahrum bırakılmaları halinde caizdir. Her ananın topluluğun himaye ve yardımına hakkı vardır.

Franca Cumhuriyeti Anayasası Başlangıç kısmında «Millet ferde ve aileye gelişmeleri için lüzumlu şartları temin eder» ana prensibini kabul etmiştir.

İtalya Devleti Anayasası ailenin himayesi hakkında geniş hükümler vazetmiştir. Bu anayasaya göre Cumhuriyet evliliğe dayanan tabii cemiyet olarak, ailelerin haklarını tanır. Evlenme, aile birliğinin teminata alınması maksadı ile kanunun tesbit ettiği hudutlar dahilinde eşlerin manevî ve hukukî eşitliğine göre tanzim edilir. Evlenme dışında doğ-salar dahi çocuklara bakmak, onların tahsil ve terbiyesini temin etmek ana ve babanın hak ve vazifesidir. Ana ve babaların ehliyetsizlikleri halinde kanun onların vazifelerinin nasıl görüleceğini tayineder.

Kanun evlenme dışında doğan çocuklara, meşru aile üyelerine tanınan haklar ile telif edilebilen bütün hukukî ve istisnaî himayeyi sağlar. Cumhuriyet, iktisadî tedbirler vesair yardımlar ile ailelerinin teşekkülünü ve bilhassa kalabalık ailelere ait işlerin yapılmasını kolaylaştırır. Analığa, çocuklara ve gençliğe, onları himaye etmeği hedef tutan zarurî müesseseleri teşvik etmek sureti ile korur».

Brezilya Anayasası da aile ile ilgili aşağıdaki hükümleri ihtiva etmektedir. «Aile fesholunmayan evlenme ile teşekkül eder ve devletin özel himayesi altındadır. Evlilik medenî olup tescili parasızdır. Dinî evlenme kanununun tesbit ettiği esaslara riayet olunarak ve onun hükümlerine uygun bir şekilde icra edildiği ve bu şekilde evlenildiği veya ilgili herhangi tarafca bir talepte bulunulduğu ve muamele tescil edildiği takdirde medenî evlenmenin aynı sayılır. Analara, çocuklara ve gençlere yardım bütün millî arazide mecburidir. kamu kalabalık ailelere yardım eder».

X. Grev Hakkı

Grev hak ve hürriyeti sendika hak ve hürriyetine sıkı bir şekilde bağlıdır. Bu sebepten ötürüdürki ana demokratik hürriyetlerin carî olduğu memleketlerde grev hak ve hürriyeti âmme hürriyetleri arasında yer almıştır. Kollektivist bir ekonomik sisteme malik memleketlerle İspanya, Portekiz ve Türkiye'den ve bir Orta Doğu memleketinden gayri ve ekonomileri serbest ve hususî teşebbüs üzerine dayanan hemen bütün memleketlerde, grev hak ve hürriyeti işverenler karşısında işçilere sendikaları vasıtası ile eşit müzakere kudreti sağlamak ihtiyacından doğan zarurete cevap vermek için tanınmıştır. Grevin bir hak olup olmadığı münakaşa olunabilir. Fakat son yılların temayülü ve İkinci Dünya Harbinden sonraki anayasaların bazıları içinde vatandaş hakları arasında grevin

de yer almış olması, onun bir âmme hak ve hürriyeti olarak kabul edilme yolunda gelişmekte olduğunu açık olarak göstermektedir.

Grev bizatihi bir gaye değildir. Siyasî maksatlar için müracaat olunan grevler hariç, esasında grev işçilerin - geniş manasıyla - ekonomik ve sosyal şartlarının islâhı maksadıyla zaman zaman başvurulmuş bir vasıta olarak kabul olunmalıdır.

Daha yukarılarda da belirttiğimiz üzere, bütün memleketlerin kalkınma gayretlerinin hedefi halkın bütününe sosyal ve ekonomik şartlarını islâhı olmalıdır. Başka bir deyimle millî gelirin sosyal adalet prensipleri dahilinde dağılmasını sağlamak esas gayeyi teşkil etmelidir. Devlet bu dağılışa doğrudan doğruya müdahale etmezde ücretlerin seviyesini taraflarını kollektif müzakere kudretlerine bırakmayı tercih etmiş ise esasen iktisaden himayeye muhtaç durumda olan sınıfların, halk kategorilerinin bazı imkânlarla malik olmasını sağlamalıdır. Grev hak ve hürriyeti bu imkânları temin eden vasıtalarından biridir.

İkinci Dünya Harbinden sonra tedvin olunan anayasalardan bazıları grev hakkına dair hükümler ihtiva etmektedir. Bunlardan Fransa Anayasası Başlangıç kısmında, «grev hakkı onu düzenleyen kanunlar çerçevesi içinde kullanılır» prensibini koymuştur. Açıkça görülmekte olduğu üzere grev, bir hak olarak tanınmıştır. İtalya Anayasası 40. cı maddesinde, «grev hakkı, bu hakkı tanzim eden kanunların çerçevesi dahilinde kullanılır» hükmünü vazetmiştir. İsrail Anayasasının 23. cü maddesinde şu hüküm vardır: «İşçilerin... iktisadî hak ve menfaatlarını korumak üzere grev yapmak hakkı işbu anayasa tarafından temin edilir. Bir iş mukavelesinde bu haktan vazgeçilmesini veya azaltılmasını gerektiren herhangi bir hüküm bâtıldır» Brezilya Anayasası 158. ci maddesiyle, «grev hakkı, istimali kanun tarafından düzenlenmek üzere tanınır» hükmünü koymuştur.

XI. Kollektif Müzakere Hakkı

Sendika ve grev hak ve hürriyetinin teminat altına alınmasının başlıca hedeflerinden biri, işçilere kollektif müzakere imkânlarını sağlamaktır. Grev hakkı, işverenler üzerinde iktisadî bir tazyik vasıtası olarak tezahür eder ve bu vasıta sendikaların işverenler tarafından tanınmasını sağlar. Bu tanıma kolektif müzakerelerin açılmasını temin ederek kollektif iş mukavelelerinin aktini imkân dahiline kor.

İkinci Dünya Harbinden sonra kabul edilen anayasalar sendika ve grev hak ve hürriyetini teminat altına alırken bu anayasalardan bazıları

kollektif müzakere ve mukavele hakkını da sarıh olarak tanımış bulunmaktadırlar.

Fransa Anayasası başlangıcında, «her işçi, temsilcileri vasıtasıyla iş şartlarının da kollektif olarak tesbitine... iştirak eder» prensibini koymuştur. Bu kollektif müzakere hakkının tanındığını mutazammın bir hükmüdür. İtalyan Anayasasında 39. cu madde içinde şu hükmü görmekteyiz: Tescili yapılan sendikalar hükmî şahsiyete malik olurlar. Üyelerinin adedine göre toplu olarak temsil edilen sendikalar, taallük ettiği kısım üyeleri için muteber ve mecbürî olmak üzere, iş mukaveleleri yapabilirler».

İsrail Anayasası 23. cü maddesi, «işçilerin... kollektif iş mukaveleleri aktetmek» hakkını tanımıştır. Brezilya Anayasası 157. ci maddesinin XIII numaralı paragrafında «kollektif iş mukavelelerinin tanınması» prensibinin kabul olunduğunu görmekteyiz.

*
**

Yukarıda İkinci Dünya Harbinden sonra tedvin edilen ve İspanya Anayasası hariç, demokrasi prensiblerine dayanan anayasalardan bazılarının sosyal politikaya ve haklara tahallük eden hükümlerini herhangi bir tefsire tâbi tutmaksızın bir arada toplamaya çalıştık. Modern Devletin ana fonksiyonlarından biri cemiyet içinde sosyal ve ekonomik adaleti tesis edecek tedbirler ittihaz etmesidir. Yukarıda bir araya topladığımız hakların anayasalar içinde yer almış olması yeni devletin bu temel fonksiyonunda uyacağı prensiplerin istikametini açık olarak göstermektedir.